

Riyaziyyat şagirdlərdə zehni inkişafın əvəzəlməz bir vasitəsidir

Gülşən Zakir qızı Məmmədova

Bakı şəhəri Yasamal rayonu İlqar İbrahimov adına

167 nömrəli tam orta məktəbin riyaziyyat müəllimi

E-mail: nermin_2008@mail.ru

Rəyçilər: p.ü.f.d. Ə.Ə. Gərayev,
p.ü.f.d., dos. A.M. Bəkirova

Açar sözlər: riyaziyyat, tələbə, əqli inkişaf, məntiqi təfəkkür

Ключевые слова: математика, студент, мышление, умственное развитие, логическое мышление

Key words: mathematics, studenting, articulation, deep-seated, logical thinking

Riyaziyyat məntiqi təfəkkürün formalaşmasında, mühakimə və dərkətmə qabiliyyətlərinin yüksəlməsində müstəsna rol oynayır. Riyazi məşğələlər şagirdlərin məntiqi mühakimə yürüdə bilmək bacarıqlarını, intuisiyasını, fəza təsəvvürlərini inkişaf etdirir. Riyazi fəaliyyət zamanı induksiya və deduksiya, ümumiləşdirmə və konkretləşdirmə, analiz və sintez, təsnifatmə və sistemləşdirmə, mücərrədləşdirmə və analogiya kimi əqli mühakimə üsullarından istifadə olunur ki, bu da şagirdlərin məntiqi təfəkkürünün inkişafını sürətləndirməklə yanaşı, diqqətin, hafizənin və nitqin inkişafına kömək edir. Riyazi məsələlərin həlli prosesində əldə olunan təcrübə həm səmərəli düşünmə vərdişlərinin və fikrin ifadə üsullarından istifadə bacarıqlarının (yığcamlıq, dəqiqlik, tamlıq, aydınlıq), həm də intuisiyanın (nəticəni öncədən görə bilmək və həll yolunu tapmaq) inkişafına şərait yaradır.

Ünsiyyət və özünüdərəkətmə, mühakimə yürütmə və qərara gəlmə, müasir insanın idraki fəaliyyətinin inkişafı təfəkkürün mədəniyyətini formalaşdırır. Situasiyaların düzgün təhlil olunması, məntiqi təhlilin qurulması, mühakimə aparılması yolu ilə məlum olan faktlardan nəticənin çıxarılması, məlum olandan məlum olmayanı, təhlil, təsnifat apara bilmək, hipoteza irəli sürmək onu isbat və ya inkar etmək, analogiyalardan istifadə edə bilmək və s. digər bu kimi keyfiyyətlər, əsasən, riyaziyyatın öyrənilməsi şəraitində mənimsənilir.

Riyaziyyat şəxsiyyətin ümumi inkişafına müsbət təsir göstərməklə yanaşı, onun xarakterinin formalaşmasına, mənəvi keyfiyyətlərinin inkişafına da təsir göstərir. Çoxlu riyazi məsələlərin tam həllini tapmaq üçün kifayət qədər uzun və bir çox hallarda şaxələnmiş yollarla getmək lazım gəlir. Alınan nəticənin doğruluğunun yoxlanılmasının və həllinin əsaslandırılmasının obyektiv meyarları olduğundan səhvi gizlətmək qeyri-mümkün olur. Riyaziyyat intellektual dürüstlüyün, obyektivliyin, inadkarlığın və əməksevərliyin formalaşmasına da şərait yaradır.

Riyaziyyat ətraf aləmi estetik cəhətdən qavranılmasına imkan yaradır. Müəyyən riyazi problemin həlli və ya ideyanın nəticəsi ilə qarşılaşma anını yaşamaq əhəmiyyətli estetik komponent kimi insanın emosional sferasına güclü təsir göstərir.

Baza riyazi hazırlığı olmadan müasir insanın təhsilini daha yüksək pillədə inkişaf etdirib onu fizik, kimyaçı, mühəndis, texnik, psixoloq, iqtisadçı, biznesmen və s. ixtisas sahibi kimi formalaşdırmaq mümkün deyil. Ali məktəblərdə tədris olunan riyaziyyat kursları orta məktəb riyaziyyat kursunun üzərində qurulur. Buna görə də müvafiq ixtisaslara yiyələnmək arzusunda olan yuxarı sinif şagirdləri gələcək peşələrində riyaziyyatın rolunu başa düşür, ona daha çox diqqət yetirirlər.

Hər bir insan gündəlik həyatda, əməli fəaliyyətdə riyaziyyatla qarşılaşır. Riyazi bilik və bacarıqların olmasından faydalanır. Riyazi biliklərə malik olmaq müasir texniki vasitələrlə davranmağı, müxtəlif sosial iqtisadi və siyasi informasiyaların əldə edilməsini və qavranılmasını asanlaşdırır. Rasional ədədlər üzərində əməlləri, tənəsübü, sadə tənliklərin həllini, sadə həndəsi fiqurlar haqqında anlayışları, bucaqların və sahələrin ölçülməsini, cədvəl, diaqram və qrafik şəklində verilmiş məlumatları oxumağı, təsadüfi hadisələrin ümumi qanunauyğunluqlarını və s. bilmədən müasir cəmiyyətdə normal yaşamaq mümkün deyil.

Riyaziyyat bir elm olmaqla insanların əməli fəaliyyətindən doğan tələbat kimi yaranaraq öz daxili qanunauyğunluqları ilə inkişaf edir. Gündəlik həyatda, dəqiq və humanitar elm sahələrinin inkişafında, texnika və texnologiyaların təkmilləşdirilməsi prosesində ortaya çıxan problemlərin həllində insanların yaxın köməkçisinə çevrilir, şagirdlərin elmi-texniki biliklərinin genişlənməsinə imkan yaradır.

Bunlar ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan fənlər sırasında riyaziyyatın yerini müəyyən etməklə yanaşı, onun tədrisi qarşısında qoyulan əsas məqsədləri ümumi şəkildə müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Məqalənin aktuallığı. Riyaziyyatın gerçəkliyi təsviretmə və dərkətmə metodu olması bərdə təfəkkür tərzini formalaşdırmaq, riyaziyyatın ümumbəşəri mədəniyyətin tərkib hissəsi və cəmiyyətin inkişafının hərəkətverici qüvvəsi olması haqqında təsəvvürlər yaratmaq, təhsili davam etdirmək, digər fənləri öyrənmək, praktik fəaliyyətdə tətbiq məqsədilə zəruri bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmək üçün real zəmin yaratmaq riyaziyyat fənninin əsas məqsədi olmalıdır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elm və texnikanın müasir inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq riyaziyyatın məktəbdə öyrənilməsinin metodik sisteminin qarşılıqlı əlaqədar komponentlərinin dünyəvi meyllər baxımından yeniləşdirilməsi probleminin həllində ümumiləşdirmə adlanan təfəkkür əməliyyatı xüsusi yer tutur.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Ümumi orta təhsilin məzmununun, informasiyalı cəmiyyətin çağırışına cavab verən, yeniləşdirilməsinin dəyişməz yeni mərhələsi, həm ümumtəhsil, həm də peşə təhsili sahəsində riyazi-informatik təhsilin məzmununun inkişafının yeni təmayülünün yaranmasının bütün cəhətləri dərin nəzəri düşünmə ilə, lakin məsuliyyətli qərarlar əsasında qurulmalıdır

Ədəbiyyat

1. Ümumtəhsil məktəbləri üçün riyaziyyat fənni proqramı (kurikulum). Bakı, 2013.
2. Namazov Q. Ali riyaziyyat. Bakı, 2012.
3. Əliyev S.C., Namazov F.M., Tahirov B.Ö. Riyaziyyatın tarixi və metodologiyası. Bakı, Aspoliqraf, 2018, 280 s.
4. Худавердиев К.И. Многомерная смешанная задача для нелинейных гиперболических уравнений (монография). Баку, Издательство Азгостехуниверситета, 2011, 611 с.

Г.З. Мамедова**Математика является незаменимым инструментом для умственного развития студентов****Резюме**

Обычно идеализированные особенности изучаемых объектов и процессов формируются в виде аксиом. Тогда на основе этих аксиом другие логически правильные свойства (теоремы) получаются точными способами. Эта теория обычно формирует математическую модель исследуемого объекта. В математике, исходя из начальных пространственно-количественных отношений, используются более абстрактные подходы, что является предметом современной математики. Традиционно математика делится на 2 части - теоретическая и прикладная математика. Теоретическая математика проводит строгий анализ в структуре математики.

G.Z. Mammadova**Math is an indispensable tool for mental development in students.****Summary**

Overly optimized objects and processes are shaped into a video axiom. Nowadays, the axiom of the axioms of other logical equations (the theorem) is plied to the spots. The Eta theory formulates a mathematical model of the object being used. In mathematics, the use of elementary mathematical equations is used by abstract objects, so that the subject is a modern mathematician. Traditional mathematics delves into 2 - theoretical and applied mathematics. Theoretical mathematics provocative analysis of structural mathematics.

Redaksiyaya daxil olub: 28.01.2020